

DRAGOȘ NICULESCU

VASILE BĂNCILĂ – SAU RESPONSABILITATEA CREȘTINĂ A FILOZOFIEI (I)

Conștiința sa filozofică, de truditor în câmpul complicat, fascinant, dar și plin de responsabilități al ideilor, cât și cea umană simplă i-au permis filozofului, pedagogului și eseistului Vasile Băncilă (1897 – 1979) sondarea lucidă a căilor de reușită aplicativă, iar rezultatul a fost, limpede, unul negativ. Prezentul pe care îl trăim nu face decât să confirme acest eșec, pe care îl primește în spațiul descompunerii, decăderii în toate, dezagregării tuturor reperelor formatoare, structurante și susținătoare, laicizării turbate, atacului virulent asupra religiosului, patrioticului, naționalului, individului și familiei. La Vasile Băncilă, dimensiunea creștină, cu ample resorturi pregătitoare în mythos, ajunge să infuzeze decisiv ethnosul, pentru a termina în elanul detentei saltului suprem către transcendent. Iar acest salt poate avea loc numai datorită capacității ontologice a omului de a se raporta permanent la transcendent, ba chiar de a-și reconfigura instrumental puterile și unghiurile proiective luminoase ale transcendentului în conformitate cu puterile, virtuțile și năzuințele proprii. În cadrul acestui tip de raportare, Vasile Băncilă atestă superioritatea omului ca dar al lui Dumnezeu, rolul omului fiind de la început multiplu: modificator și plăsmuitor de natură, controlor al propriei existențe și creator de civilizație, precum și de aducător de slavă continuă Tatălui său ceresc, Dumnezeului creator, judecător și mântuitor.

La toate acestea filozoful mai adaugă o dimensiune, care, în exercițiul reperelor supreme, poate să scape, și anume dimensiunea culturală, văzută tot ca măsură a sacralității datorite de transcendent. Astfel, cultura nu poate fi izolată de transcendent, ea definindu-se, luând ființă datorită lucrării transcendentului, așezînd sămînța transcendentă, în calitatea ei de esență, la baza tuturor produselor ei, de la cele artistice la cele științifice și tehnice. În acest sens, judecata teoretico-analitică nu se poticnește și nici nu se soluționează la nivelul formei discursive, la forma pe care o ia semnificatul, căci este limpede că nu se poate vorbi cu alte cuvinte noționale și categoriale despre aceleași straturi – material (sensibil) și imaterial (suprasensibil) întrepătrunse, imposibil de separat, staturi care, din punct de vedere enegetic, nu sînt altceva decât esențe. Sacrul primar, primitiv este transformat de credința imuabilă într-un transcendent superior și tutelar, în Dumnezeu, într-o sacralitate profundă, care luminează și călăuzește existența și drumul teleologic către scop și ideal al individului, al popoarelor, al culturii și civilizației umane în întregul ei.

Sistemul reprezentat de tradițiile unui popor nu numai că asumă ethnosului celei mai durabile și esențiale valențe existențiale comune, cu dimensiune de cosmică și mistică perenitate, dar însăși integritatea sa compactă, inalterabilă face imposibilă afectarea părților fără compromiterea întregului,

căci ceea ce leagă părțile sistemului de tradiții atât de solid nu este altceva decât adevărul religios, adevărul creștin revelat, imun la orice încercare de uzurpare din partea adevărului științific, în condițiile total greșite în care știința se separă radical și vehement de religie. Desigur că astăzi, în prezentul care deja se întinde de câteva decenii, sistemul de tradiții nu mai este acela din vremurile – chiar dacă și ele aflate sub puterea crescândă a pozitivismului științific ateu – lui Vasile Băncilă. O putere satanică supraștiințifică și mai ales tehnicistă a reușit în mare parte vlăguirea, slăbirea structurii sistemului de tradiții (și nu numai în România), lovind cu precădere în acel resort intern și liant al componentelor sale care este fibra religioasă bazată pe adevărul religios și morala religioasă creștină. De aceea s-a ajuns la distrugerea în mare parte a naturii țărănești pure, a satelor – depozitarele tradițiilor sfinte, ziditoare și învățătoare, la degradarea continuă a cîmpului de forțe pe care ethnosul l-a așezat de veacuri, din străvechime drept pînze freactice necesare și hrănitoare în organismul material și spiritual al neamului. Dar aceasta nu înseamnă, desigur, că forța asaltului este definitivă și cîștigătoare. Dumnezeu nu a fost niciodată învins de diavol, ci diavolul este în puterea lui Dumnezeu, acțiunile sale constituindu-se în pilde permise de Dumnezeu pentru conștientizare, umilință, corectare și îndreptare de la sine, prin credința în el, a oamenilor – nevolnicele, mîndrele și ingratele sale creaturi.

Însă trebuie făcută aici o specificație importantă. Utilizarea noțiunilor, a termenilor în sensul larg al accepțiunii, pentru simplificarea expunerii analizei, nu este întotdeauna și cea corectă. Astfel, între religie și creștinism există o mare diferență, căci creștinismul nu este în realitate și în esența lui o religie. Religia este instaurată de oameni, ea are sensul dinspre imanent spre transcendent, se referă la o aspirație a omului către înalt, pe cînd creștinismul este o teofanie, este un adevăr (fenomen) revelat, el este dat oamenilor. Se manifestă dinspre transcendent spre imanent, are sensul unui vector coborîtor, lucrător și ziditor de sus în jos, lucrarea sa fiind revelarea adevărului și întemeierea Bisericii lui Hristos pe pămînt. Creștinismul este întemeiat eclezial, și nu sacral, precum religiosul. De aceea există mai multe religii, manifestate încă din zorii timpurii ai umanității, dar un singur creștinism. “Transcendentul” filozofilor nu este altceva decât Puterea dumnezeiască, adică divinul neaccentuat de precizia identității, este un termen căruia filozofii îi mai spun și Ființă, sau Ființa absolută, este de fapt o di-simulare practică într-un domeniu al gîndirii separat de domeniul religios, sau teologic, pentru a fi la îndemîna atât a filozofilor credincioși în Dumnezeu, cît mai ales a celor necredincioși în Dumnezeu, a filozofilor ateï. De aceea filozofia cea mai sinceră și precisă aparține sfinților părinți, teologilor și filozofilor creștini; creștinismul, care a dus mai departe filozofia din cădere, reprezintă cea mai puternică dintre filozofii, căci obiectul ei este însuși Adevărul revelat, prin Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu (îtrupat) El însuși. Prin opoziție, “Ființa” și “transcendentul” filozofilor rămîn întotdeauna incerte, neprecizate, evazive și lașe. Filozofii lucrează cu esențele și lucrurile în sine, creștinismul, cu esența ultimă – Adevărul absolut (revelat), sau, pe scurt, “Adevărul”, cu Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Logosul îtrupat, cu Dumnezeu Tatăl și cu Sfîntul Duh.

Vasile Băncilă tratează evoluția și victoria speciei umane prin cultura infuzată, germinată și dezvoltată de transcendent. Acesta lucrează efectiv de sus în jos, potențator asupra semințelor roditoare ale culturii din planul orizontal, imanent, asupra disponibilităților funciare ale ființei umane capabile de rodire și creștere. Pentru ca din această acțiune, roadele spiritualității umane, prin bogăția lor energetică și ziditoare, să-și ridice slava de jos în sus, către uriașa Forță, absolută, din Iubire întemeietoare și călăuzitoare. Viziunea filozofului asupra culturii se face printr-o reprezentare holistică, cultura fiind privită ca un organism global încheat, ca un fenomen organic structurat și extins. Înriuirea culturii de către transcendent se referă la inducția de Putere dinspre această Ființă absolută înspre organismul unitar, întreg și extins al culturii, asupra acestui uriaș nor paradigmatic aflat în continuă mobilitate și dezvoltare (evoluție pozitivă). În această frumoasă și robustă viziune, rămîne ca operele individuale – rod al valențelor umane, libertății umane de acțiune, la care trebuie adăugat harul divin (inclus de altfel valențelor)

– să nu reprezinte altceva decât puseele energetice scăpărătoare și întreținătoare ale flăcării civilizaționale ample, care prin reușita ei globală aduce mereu slavă lui Dumnezeu, acoperindu-i creația de mireasma și preaplinul Duhului Sfânt. Cu toate că, aparent, s-ar crede că norul fenomenal paradigmatic (în accepțiunea originară și corectă, kuhniană a termenului) și în continuă evoluție al culturii trăiește prin aceste pusee scânteietoare ale creațiilor individuale, nu acestea sînt cele care reprezintă suflul vital, energia lăuntrică diriguitoare – susține cu multă finețe filozoful român, ci dimensiunea morală, moravurile (filiația kantiană este evidentă). Nimic nu poate fi edificat în cultură, în spiritualitate fără dezideratul ultim, suprem, care este dimensiunea și scopul moral. Iar deasupra filiației kantiene stă natura intimă a filozofului, rațională și sufletească (volitională și afectivă) într-un tot comun, inseparabil, de cea mai pură extracție creștină, îmbibată cu toată moralitatea-reper pe care a adus-o Legea cea nouă Prin Mîntuitorul Iisus Hristos – Adevărul revelat prin întruparea omenească a lui Dumnezeu.

Deci, criza culturii, în viziunea gînditorului, nu este cauzată de decăderea cantitativă și calitativă a creațiilor individuale, ci de coruperea moravurilor, de alterarea acelui "corp viu" al culturii. Raporturile de esență ale moravurilor cu întregile articulații ale societății, cu valorile și demersurile spiritului în cîmpul factual al promovării condiției umane constituie determinantele fundamentale ale motorului intern al paradigmei culturale și chiar înseși posibilitățile ei de existență – manifestare și decurgere superioară sau inferioară (în cazul alterării moravurilor sau a raporturilor lor cu instanțele existențiale sus amintite): "Considerate astfel, moravurile sînt însăși viața spiritului, sînt cadența culturii în istorie, sînt ritmul existenței generale trecînd prin om și structurîndu-se specific în om". (Vasile Băncilă, Duhul sărbătorii). Vasile Băncilă tratează moravurile în calitatea lor de dimensiune etică, a cărei esență este de natură metafizică și religioasă, o esență de o valoare capitală, dar discreditată în condițiile căzute ale unei lumi dominate de scientism, materialism, utilitarism, consumism, pozitivism ateu și laicizare completă și agresivă, cu forme de atac subcivilizaționale la categoriile și instituțiile metafizice și religioase. Societatea patriarhală, atît de restrînsă și oprimată cum a ajuns, este considerată a mai fi singura depozitară a unor moravuri pure, care încearcă disperat să mai reziste și să transmită (decîi să salveze), prin convulsiile tragice ale unei societăți otrăvite de forțele oculte ale răului și demonicului, acest zăcămint spiritual neprețuit al umanității ca pe o flacără ce nu trebuie să se stingă nici în bătaia celui mai dușmănos viscol. Iar apogeul moravurilor, susținute de rezistența din ce în ce mai restrînsă spațial și îngădită și oprimată acțional a creștinismului patriarhal, este taina sărbătorii.

Taina sărbătorii – mister și revelație, vehicolul și resortul unor energii eterice, nebănuite dar resimțite puternic, în stare să modifice optim și răscolitor ordinea structurală și cîmpurile radiante ale inefabililor atomi sufletești și mentali, ale acelei matrici umane intime, aflate sub puterea unui creștinism cald, modelator, armoniic și armonizant, mult superior stridentului religios păgîn sau oriental. Un creștinism care cunoaște și tămăduiește zbaterile conștiinței umane aflate în continuă suferință din pricina minciunii și neputinței eului propriu, al conflictului neostoit cu societatea nedreaptă, urîta și agresivă, al tensiunii permanente dintre om și realitatea în care trăiește, dominată răvășitor de dialectica – de foarte multe ori nesăbuită, păgubitoare – luptei contrariilor. Aceste ultime trei aspecte sînt considerate de către filozoful român a reprezenta un "întreit blestem care formează răul conștiinței". Ei bine, taina sărbătorii are puterea de a combate, a uzurpa acest blestem și acest rău, căci ea este capabilă a împăca substratul intim al naturii ființei umane cu substratul convulsiv și mai complex, prin multidimensionalitatea sa, al societății, precum și cu cel general, al cosmosului aflat sub puterea diriguitoare a Absolutului creator. Este vorba despre posibilitatea echilibrării, netezirii și curățirii conștiinței și matricii energetice intime a ființei umane, proces aflat în copleșitoare putere a Iubirii active creștine. Ieromonahul Ioan Bute spune că inima trebuie gătită cum se cuvine pentru ca prin înflorirea ei să te poți bucura de grațiile Frumuseții, ca întîia stare a spiritului. Darurile divine se revarsă asupra celui ales atît în calitate de harisme, cît și de misiuni, cel ales dovedindu-se ales prin vocație, prin dăruirea față de Dumnezeu, prin dragoste nețărnută și jertfă. În cazul unui Neam ales, dăruirea este multiplă, amplă, iar jertfa cea mai aprinsă este cea totală, extinsă și ea la nivel societal. Spre diferență de creștinismul catolic, cotizant financiar

la indulgențe pentru mîntuire, creștinismul ortodox daco-roman și filozofia aferentă lui are la bază o puternică trăire mistică, reacție a resimțirii plenare a Dragostei lui Dumnezeu, a unui Hristos întors cu fața înspre destinul său greu și înnobilit în milenii de luptă, jertfă, creație, ajutat în mersul său înainte de dăruirea cu indivizi aleși, hărăziți în multe domenii, elemente umane excepționale, investite cu divină și lucrătoare vocație și misiune civilizatoare pe aceste plaiuri sfinte. “Lumina Frumosului își împletește menirea, strălucirea prin trăirea în sine, prin trăirea în celălalt, care este hristic, prin trăirea în Dumnezeu, prin înălțare, prin mîngîiere. Dintr-o fulguire de Paradis, dintr-o străluminare de har, dintr-o zguduire de extaz, dintr-o atingere de înger, dintr-o binecuvîntare a lui Hristos, dintr-un prisos de jertfă mistică a Neamului a odrăslit marele filozof brăilean Vasile Băncilă, care a împletit Frumosul într-o nouă percepție a creație ortodoxe, dincolo de limitele diversității ei” (Prof. dr. Gheorghe Constantin Nistoroiu).

Amplitudinea cîmpului sufletesc și al conștiinței valorice la Vasile Băncilă au fost excepționale, el integrînd permanent orizontului energetic creștin ortodox al vetrei strămoșești orice alt mic spațiu energetic (cultural, geografic, etnografic, istoric, filozofic) de interes, locuibil sau habitual: “Rădăcina sufletului nostru, pentru a vorbi într-un limbaj popular, e trăbătuță de instinctul religios. Seva ființei noastre vine dintr-un loc unde religiozitatea își are ungherele ei cele mai tainice și mai consistente” (Vasile Băncilă, *Opere*, vol. III, Muzeul Brăilei, Ed. Istros, 2006). Din preaplinul minunat al sufletului său a izvorît splendidă și tulburătoare opera, atît de amplă în vastitatea tematicilor, atît de profundă în adîncimea și vibrația reflecției și trăirii filozofice, teologice și mistice, care se plasează astfel deasupra orizontului fertil al simplei creații. Depășind metafizicul simplu, plasat deasupra celor lumești, în tangență directă cu nesfîrșitul nepipăibil și plasîndu-și lucrarea în dimensiunea religiozității mistice jertfelnice, Vasile Băncilă și-a înțeles ființarea ziditoare în armonie deplină cu Harul, cu Lumina, cu Creația divină care și-a arătat vădit în acest spațiu blagoslovit al daco-romanilor strălucitoarea intenție și Iubirea în tot ce a rodit la nivel natural și cultural pe aceste meleaguri.

Din iubirea primită de Sus, Vasile Băncilă și-a zidit lucrarea în Adevăr, în Libertate și în Frumos, a transformat deci Iubirea primită în altă formă de iubire, într-o dimensiune mișcătoare a unei ortodoxii nu numai naționale, ci și universale. Prin lucrarea sa, el a mărturisit cu glas tulburător Iubirea primită. Paradoxul idealului (substanța idealului constă în neatingere, în posibil, în tinderea către o bornă situată în viitor; odată atins, împlinit, idealul se topește în concretul factual, spiritual ori material) a fost sfidat de către Vasile Băncilă prin cultivarea și proslăvirea fibrei sale interne, care nu își conține antinomia și care este idealitatea – așa după cum sublinia și Petre Țuțea: “Trebuie păstrate idealurile, aceste paradoxuri în ordine universală, caracterizate prin «majestatea idealității lor»” (Petre Țuțea, *Filozofia nuanțelor*, Ed. Timpul, Iași, 1995).

